

תשובה - מהספר נפשי בשאלתי

מתוך הארכיון של מתימן יבוא (my1.co.il)

מתוך הספר נפשי בשאלתי חלק א - שו"ת

כל הזכויות שמורות (c) למחבר
הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

תשובה

היאך יובן עניין תמוה זה שענינו רואות שישנם אנשים החוזרים בתשובה ומשתכנעים לשמירת תורה ומצוות, וישנם עקשנים ששום שכנוע בעולם לא מועיל להם?

עלינו לדעת דלעולם אין השכנוע מחזיר בתשובה, דאם יש כח בשכנוע אם כן שאלתך בעוצמתה מדוע שכנוע לחלקם מועיל ולחלקם אינו מועיל.

אמר פעם הסטייפלר זצוק"ל, המחזיר בתשובה הוא זכויותיו של האדם או זכות אבותיו, המה שעומדים לו לזכותו, והלא המה המלאכים שנבראים ממעשה טוב שעשהו במסירות נפש, או זכות אבותיו, כאמור, שאין להם מנוחה מצאצא זה שמביישם ומצערם, ומחמת צדקותם מתקבלות תפילותם לבורא שיחזיר צאצאיהם בתשובה.

ולכך צריך זה המזכה את הרבים לדעת שעסקו עם נשמות שיתכן וכל אחד מהם הינה בעלת זכות תשובה מהסיבה שהזכרנו, ועליו להתיחס לקרב כל נפש ונפש, כי יתכן ונפש זו התקבלה זכותה לתשובה, ונודמנה אליך להורותה הדרך, אזי אחריות גדולה היא לעזור להם לבל ידחו ח"ו.

כי זהו הבטחת הבורא: "והשלחתי רעב בארץ... כי אם לשמוע דבר ה'", שזהו מעשה הבורא להשליח רעב וצמאון לנפשות ישראל לרצות בקיום התורה, וללא מעשה הבורא זה לשלוח הוא בעצמו - לזוכים לכך רעב וצמא לשמוע דבר ה', לא יוכל לעשותו שום אדם, ומזכי הרבים עבודתם אינה אלא לספק מים ומזון - הדרכה בתורה ומצוות, לאותם רעבים וצמאים שיצר אצלם הבורא רעב וצמאון לשמוע דברו.

והעובדא הינה מוחשית לאימות ענין זה, שהרי יש אחד שמשתכנע מיד לשוב, או אפילו ללא שכנוע - מעצמו בא לשמוע דבר ה', ויש אחר שכל שכנועים שבעולם לא יעזרו לו, הרי שהדבר תלוי בהשגחה עליונה.

וכמו ששמעתי פעם ממו"ר רבי משה צדקה שליט"א, דהיאך יתכן להצליח היום להחזיר בתשובה מה שלא הצליחו הנביאים בזמנו להחזיר את ישראל למוטב, אלא וודאי שהענין כאמור לעיל.

מה ערך ישנו לתשובה הנראית כחוכא ואטלולא אחר שהחוטא חוזר לחטא לאחר זמן קצר?

דע שישנו פיתול מפותל שמפתל ומלפת בו היצר את בני האדם מלהאמין בעוצמת התשובה.

לא לחינם הראנו הבורא את עוצמתה של תשובה; אם זה בשבועה, וכפי שנאמר ביחזקאל: "חי אני נאום ה' אם אחפוץ במות רשע כי אם בשובו מדרכו וחייה"; לא לחינם הראנו הקב"ה עוצמתה של תשובה באופן מבהיל רעיון, והוא המבואר בגמרא (ע"ז ד:): אמר רבי יוחנן אמר רשב"י: לא דוד ראוי לאותו החטא (בת שבע), ולא ישראל ראויים לאותו חטא (העגל), ולמה חטאו? להורות תשובה לרבים וליחיד. עיי"ש בגמ'.

וכתב רש"י שם שבאמת גבורים ושליטים ביצרם היו דוד ודוד המדבר, אלא שבגזירת א-ל עליון השליט את יצרם עליהם כדי לתת פתחון פה לבעלי תשובה שלא יתיאשו מן התשובה.

והוא פלא, להכשיל את האישיות הדגולה ביותר בעם ישראל - משיח ה', דוד המלך, בחטא החמור ביותר - אשת איש. וכמו כן את

מבחר הדורות - דור המדבר - דור מקבלי התורה, בחטא החמור ביותר - עבודה זרה, ומדוע? כדי להורות תשובה לבעלי תשובה. הרי שידע הבורא את חולשה זו שתימצא בבני אדם בעוצמת התשובה, אחרת לא היה נזקק להישבע או להמחיש זאת בדוד המע"ה ובדוד המדבר.

לבני אדם נראית התשובה כחוכא ואיטלולא, לחטוא ולשוב, לחטוא ולשוב ועוד פעם ועוד פעם. זו חולשתם של בני אדם, וחולשה זו היא המרחיקתם מלתקן עצמם, עלינו להאמין שהאדם חייב לשוב מיד לאחר חטאו, חזו זכותו שנהפכת לחובתו באם לא יעשה כן, שהרי השב לאחר חטאו ובאמת מתחרט וגודר גדרים וסייגים לבל ישוב לחטאו, זוהי תשובה המכפרת, ומה שיחטא לאחר מכן זהו חשבון חדש, שהרי אינו חוטא מראש גם כשאין יצרו תוקפו על מנת שסומך שישוב לאחר מכן, אלא חטאו מתוך שיצרו תוקפו לתאוה שקשה לו לעמוד בה, ואם כן אין זה גדר "אחטא ואשוב", ולכך תשובתו תשובה. ואם לא יעשה האדם מיד תשובה, יגדיל רעתו, "וכעבות העגלה חטאה" יהא חטאו, ויקשה עליו מאד לבסוף לשוב.

שאלת מה הסימן לידע שתשובתי התקבלה לרצון לפני ה'?

דע, דאין לנו צורך לחפש סימנים על כך מאחר והלכות תשובה מבוארים ברמב"ם, ואם כן הנוהג בהם חייב להאמין שתשובתו התקבלה. גם אם לא יתגלה שום סימן על כך, ובפרט בדורנו דור של הסתר פנים. ודע, כי רבים נאחזים בחולשה זו ליפול בקטנות אמונה ביכולת ועוצמת התשובה ויתמה ליבם היאך יש בכח התשובה להפוך את האדם מאמש שהיה שנאו ומשוקץ וכו' והיום אהוב וקרוב נחמד וידיד כמבואר ברמב"ם הלכות תשובה פ"ז ה"ו. ואם דוקא ירוץ לבך לידע סימן אם תשובתך התקבלה, יש לך לדעת באם ראית יסורים באים עליך לאחר התשובה דע שהנך מבושר כי תשובתך התקבלה, ועתה הנך בשלב השני שהוא היסורים הבאים לאחר השלב הראשון שהוא עצם התשובה. וההסבר לכך: הרי אמרו חז"ל: עבר אדם על חייבי כריתות ומיתות ב"ד תשובה ויוה"כ תולין ויסורים מכפרים. הרי ששלב ראשון הוא התשובה ויום הכיפורים, וגם המה לאחר שנתקבלו לרצון תולין עד שיבואו היסורים ויכפרו, הרי שהיסורים המה שלב מאוחר יותר ולאחר שנתקבלה התשובה ויוה"כ אז בא השלב של זיכור ומירוק היסורים והוא מאחר שעבר החוטא שלב ראשון בהצלחה שהוא עצם התשובה.

לכן כמה צריך לשמוח הבעל תשובה ביסוריו בידעו שעבר כבר את השלב הראשון בהצלחה. ואומנם אין זה בהכרח שיתייסר הבעל תשובה דאומנם כן הוא בדרך כלל, אלא אם ראית מעטים ששבו בכל לבם ועם כל זה אינם מתיסרים, יתכן פעמים שתתקבל תשובתו של השב ולא יתיסר, וכגון כשמרבה בתורה או בחסד וכדומה, או חשבונות אחרים הידועים לו יתברך, אולם זה שמתיסר בוודאי מבושר הוא על תשובתו שהתקבלה. סימן נוסף לשב לדעת שהתקבלה תשובתו, מובא בספר "נתיבות שלום" (ח"ב - "בין כסה לעשור" - עמ' קנ): והנה איתא בספה"ק שהמבחן ביד האדם לדעת אם נתקבלה תשובתו ושכ באמת להשי"ת, הוא כשמרגיש בעצמו ששב להיות דבוק בהשי"ת ונסתלקו כל המסכים המבדילים בינו לבין השי"ת. ומרגיש עצמו קרוב לה', זהו סימן כי באמת חזר לשורשו, אך אם מרגיש הוא מרוחק, זהו סימן שעדיין לא בא על תיקונו, עיי"ש.

שאלת היאך הנך כבעל תשובה חרד לענינים מסימים ואלו החרדים מזלזלים בהם מאד, וענין זה גורם לך חלישות הדעת.

עליך להסתכל על כך מכמה סיבות פשוטות:

א. יתכן ועל אותם דברים מסימים שהנך רואה שהחרדים מזלזלים בהם לא שוחחו עמהם על כך אבותיהם או רבותיהם, והוא לפי שלרוב פשיטותם של דברים לא ראו לנכון להדגיש להם להיזהר מהם, ואכן טעות היתה בידם, ולצערנו טעות זו מצויה בכמה פרטים שאצל החרדים שלא מדברים עם בניהם או בנותיהם משום שלא מעלים על דעתם שיש צורך לדבר עמהם על כך, וכמו על שמירת העינים, או דיבור בבית הכנסת, וכן אף על לשון הרע לא מרבים כל כך לדבר, ובמילא התוצאות נראות כפי שהן, מה שאין כן הבעל תשובה כבר בתחילת תשובתו אי אפשר לו מבלי יסודות אלו.

ב. אצל החרדים קיימת תמימות מסוימת שאינם רואים מספיק את העתיד המסוכן היוצא למשל משחוק וקלות ראש, או מראיות אסורות, או משמיעת דברים אסורים, והוא מאחר ושמורים הם מחטא בפועל מחמת החינוך והשמירה של הוריהם, וב"ה מעולם לא ירדו לירידות קיצוניות, ולכן אינם כל כך מודעים לסכנה האורבת להם מזלזול בוטות.

ג. פרט נוסף חשוב עלינו לדעת שלכל אחד יש לו יצר משלו לפי תפקידו המוטל עליו בביאתו לעולם, ובמה שתפקידו של האדם שם נמצאת עיקר חולשתו, ולכן יש לראות בעין של זכות את מחדליו של כל אחד, מתוך הבנה שבכאן נמצאת חולשתו ועליה צריך הוא להאבק, ואין לשוללו בשביל מחדליו.

ולכן עליך להבין שאם יצרך תוקף אותך בדברים מסוימים שקשה לך מאד להתגבר עליהם - אותו חרדי מתגבר עליהם בקלות, ואילו בדברים אחרים שהנך שם דגש עליהם ומקפיד בהם - דוקא בהם קשה לו לאותו חרדי להתגבר עליהם, כי זה תפקידו וזה תפקידך, וכאמור שלכל אחד דוקא על תפקידו מתערמים נסיונות וקשיים מלהצליח למלאת תפקידו.

שאלת שהנך שבור מכך שאבדת שנים רבות טרם הכנסך לעולם התשובה והיהדות, והדבר מציק לך מאד.

עומק חיוב אמונת ההשגחה נעלמת מבני אדם, לבני אדם נדמה שמחויבות האמונה בהשגחה פרטית, היינו במה שקורה לאדם במאורעות העולם, כגון: בריאות, פרנסה, אשה, בית, עסק וכדומה, בזה מבינים אנשים את ענין "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן גוזרים עליו מלמעלה", וממילא מבינים שחייבים המה לכוף יצרם ולבטל דעתם לבורא הגזר בצדק וביושר. אומנם בענייני רוחניות אין ברור אצל בני האדם כל כך ענין ההשגחה והינם מלאים בטענות וטרוניות על מצבם הירוד, או על הנתונים המביכים בהם הם נתונים, כי טענתם ותביעתם בפיהם: הלא מבקש אני רוחניות, ומדוע היא נמנעת ממני? המאמין חייב להאמין שאין מי שיודע מה שטוב עבורו לפי צורך תפקידו בעולמו כמו הקב"ה, ואין מי שיודע לסדר עניניו ותנאיו באמצעים שיביאוהו לתיקונו השלם כמו בוראו.

ולכן חייבים להאמין שהמצבים והתנאים בהם הקב"ה קולע בני אדם זהו בתכלית ההשגחה, ואדרבא אם אמונתנו מחייבת לראות כי ההשגחה הינה פרטית ומדוקדקת בענייני החומר על אחת כמה וכמה בענייני הרוח, שזו הלא תכלית האדם, אם כן בודאי שההשגחה היא פרטית מאד: מאיזה מצב ודרגה יתחיל האדם, לאיזה הורים או לאיזה משפחה יולד, באיזה אזור מגורים יגור, היכן ילמד בראשית דרכו, מאימתי יתחיל להשתמש בכח הבחירה שלו, עד כמה ירד בחטא ובפשע, ועוד כהנה כל אלו הם בחשבון מדויק בתכלית.

לכן אין לך להצטער ולחוש בהאשמה עצמית על השנים שנאבדו, קח זאת כאמונה ותודה לה' על שזכית להכיר את הבורא ואת דרכו במוקדם או במאוחר, והנך על דרך המלך, כי כל מחשבות טורדניות אלו אינם מצד יצר הטוב, אלא הם מצד הרע לבלבל להטריד וליאש, אחר שבין כה אין בהם תועלת.

שאלת היאך להתיחס לנחיתות שיש לך כבעל תשובה אחר שאף שאתה היום בגדר אברך לכל דבר, עדין ההתייחסות כלפיך

כבעל תשובה, והדבר מציק לך.

כתב הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"ז ה"ח): בעלי תשובה דרכם להיות שפלים וענוים ביותר, ואם חרפו אותם הכסילים במעשיהם הראשונים ואמרו להם: "אמש היית עושה כך וכך, אמש היית אומר כך וכך", אל ירגישו להם [כלומר אל יקפידו עליהם], אלא שומעים ושומחים ויודעים שזו זכות להם, שכל שהם במעשים שעברו ונכלמים מהם - זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת. ככל שמתבזה הבעל תשובה ובוש בשביל כך במעשיו ונכלם מהם, אף שההכלמה והבושה באה מכך שבני אדם מביישים אותם ואין הבושה מחמת עצמם על חטאם - עם כל זה מתגדלת בכך מעלתו וזכותו. ועוד כתב הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ב ה"ד:

מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים וכו', וגולה ממקומו שגלות מכפרת עוון מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות ענו ושפל רוח.

ועיי"ש בפ"ב הלכה ה':

ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו וכו', וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו תשובה גמורה, ועוד עיי"ש דזהו דוקא בעבירות שבין אדם לחבירו.

הראת לדעת דעיקר התשובה היא הכניעה, וכאמר דוד המלך ע"ה: "וחטאתי נגדי תמיד", ולכך כשחש אתה בהרגשת נחיתות, מיד במחשבתך תחליף את הרגשת נחיתות זו בהרגשת כניעה, כי ב' רגשות אלו נמשכות מאותו שורש. וכידוע, לכל תכונה שבאדם יש חיובי ושלילי, וכמו גאווה - אפשר להתגאות מעניני העולם שזהו שלילי, ואפשר לקיים "ויגבה לבו בדרכי ה'" שהוא חיובי, וכן

תכונת יראה ואהבה ישנה לחיוב ולשלילה.

כן הוא הרגשת הכניעה, תכונה היא בנפש, החכם מנצלה להיכנע לה' ובכך מתעלה הוא ומתקרב לה', והכושל נופל בתכונה זו לרגשי נחיתות וסובל הוא מכך ללא שום רווח.

לכן כשנתקף אתה ברגש נחיתי, מיד נצל הזדמנות זו להעביר תכונתך להכנע לה' בהעלותך על זכרוןך חטאתיך, ותחשוב מה יתן ומה יוסיף מה יחשבו עלי בני האדם - כל האדם כוזב, אדרבא אכנע לה' ובכך תהא התשובה איכותית ומעולה ביותר.

היאך נתן להסביר שהאדם שב בתשובה ועושה תשובה בכל לבו, וחש בעצמו קרבת ה', והוא בהשראת בטחון שמעתה יהא ה' עמו ולא יעזבהו לעולם, והנה לתקופת הימים נשכחים כל ימי השבע, והנפילות מנת חלקו ולא יזכרו ימי השבע כלל, מהו ההסבר לתופעה זו?

שאלה זו שמעתי מתלמיד חשוב מתלמיד הגרב"צ אבא שאול זצוק"ל, וכך ענהו:
האמת אומר לך אין לי הסבר לזה, אבל דע, כל אלה שבדורנו שעשו מסירות נפש לשוב בתשובה, אף שלאחר מכן נפלו - מובטחים המה שבסופו של דבר יחזרו לתשובתן ולפחות קודם מיתתן או כמו כן קודם ביאת המשיח.
ואח"כ אמר לו הגרב"צ בהתפעלות והתרגשות: אין כמו הדור הזה, דור כזה לא היה מעולם...!
וקושיא זו שהקשה התלמיד להגרב"צ אבא שאול זצ"ל, מצאנו תשובתה בדברי ה"צדקת צדיק" (אות קמט) לרבי צדוק מלובלין שהארכנו בדבריו לעיל, דעל השב בתשובה יש להסתכל ביותר כי ישנם קטרוגים על תשובתו, ולכך גם לאחר ששב הוא בכל לבו ונפשו, קם המקטרג לקטרג על תשובתו, וטענתו של המקטרג היא שאין בהצטיינותו שעברה להוכיח את עצמו על התנתקותו מהרע שהיה קשור בו קודם לכן, וכשמתקבל הקטרוג נצרך הוא ל"מבחן חוזר", ובמה יבחן? בזאת שיפול שוב ויוכיח בכך את חרטתו הכנה והאמיתית, שהנה אינו נשבר וחוזר שוב לה', וכזה נבחנת חרטתו, משום שאם חרטתו עמוקה באמת, לא יתרפה מלחזור שנית לבורא, כי אף שבמעידתו זו שמעך רפו ידיו וכשלו רגליו מלעמוד על עומדו בתשובה, אולם מתוך שחרטתו כ"כ עמוקה - טוב לו מות מחיים מלהיות שב על קיאו, ואינו מסוגל לכך מעוצם חרטתו, ולכך אף שנוחל הוא אכזבות ודחיות שב הוא לבורא כי אין הוא חפץ בשום אופן לשוב לקלקולו.
אולם זה הנשבר ממעידותיו ורפו ידיו מלהתעקש ומסוגל הוא בשביל כך לשוב על קיאו ולחזור לסורו זהו אות שעדיין החרטה אינה עמוקה מספיק.

ולכך רבים המה שאין יכולת בנפשם לשאת את עומס המבחנים החוזרים ולכן נופלים המה מתשובתן.
לכך המסקנה היא, להיות "תמים", להאמין בתמימות בחסדי הבורא ובמצות התשובה אשר ציונו עליה, וגם אם שכלנו מתעקש ומתפלפל עמנו להוציאנו מן הכלל מאיזה טענות שקריות שמעלה במוחנו, עלינו להתמסר עם ה' ולדחותו, ולשוב לה' בכל פעם, ולהאמין כי כל רצון ה' מהאדם הוא ההשתדלות והמאמץ ולא התוצאות, להיות כי המודד לגדלות האדם הוא לא התוצאות אלא ההתחלות מחדש, כמה שהיה יותר איש מלחמה לקום מנפילותיו יותר מספר פעמים זהו הגבור, ורק כמובן שכל זה כשהנפילות היו לאונסו או מחמת שכפהו יצרו לחטוא.

כך שהעובד באמונה לקום בכל פעם מנפילותיו אין לו לכעוס ולרטון, אלא להיכנע מתוך אמונה שעדיין נצרך הוא להבחין שוב ושוב, ועם כל התמודדות בכל תקיפה ותקיפה של היצר מזרו הוא בעצם את התקדמותו להוכחת אמיתות התשובה, כך שהמעידות אכן הם במשפט צדק, שכך נצרך להטרידו להיווכח בשלמות חרטתו.
והחשוב הוא לדעת, דודאי הוא שיצטרך לשוב בתשובה על מעידות אלה על אף היותן בלתי נמנעים אחר שהוא הגרמא לכך, אולם מאידך עליו להבין שבכל התחלה מחדש לאחר מעידה מצטיין הוא באמיתות תשובתו, ומקרב את קץ ישועתו ממעידותיו שילכו ויתרחקו מעת לעת ומפקידה לפקידה עד כי יסתלקו לגמרי.

תופעת התשובה בימינו היא נסית או טבעית?

אין נס כנס התשובה, והוא כביכול פלא אף בעיני הקב"ה בעצמו:
מובא בנביא זכריה (ח, ו), "כה אמר ה' צבאות, כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאום ה' צבאות", דורנו "דור הפלא" יקרא, והוא חידוש עצום שמחדש לנו הנביא זכריה, שכן נבואתו על דור אחרית הימים, שדורנו הוא דור פלא, וכביכול

הוא פלא גם להקב"ה - "גם בעיני יפלא", ומבואר ב"שומר אמונים", שהוא כפשוטו, דור זה הוא פלא גם בעיני הקב"ה.

והנראה להסביר בזה הוא כך:

הקב"ה הנו כל יכול ואחת מנפלאותיו וגבורותיו הוא לתת כח בחירה ביד אדם חלש ויצור חומר להחליט עבור עצמו בשמירת התורה והמצוות, ובין אם אנו מבינים זאת או לא מבינים - חייבים אנו להאמין שכך הוא, כמו שמבואר ברמב"ם (בהלכות תשובה פ"ה) שהבחירה ביד האדם ולא כמו הטפשים שסוברים אחרת.

ואם כן אמנם ישנה נבואה להתעוררות הגדולה של "לשמוע דבר ה'" באחרית הימים, אולם גם בעיניו יתברך יפלא העמידה בעקשנות בקושי ההתמודדות במהלך התשובה, אחר שעבודת ה' ובפרט התשובה תהא מלווה ברצף של עליות וירידות, אכזבות חלישות הדעת ופלא עצום יהיה למי שיצליח לעמוד ולהשאר איתן בהמשכיות עבודתו.

היאך לסייע לשב בתשובה ומתנתק בכל כחו ומסירת נפשו מהרע שהרגל בו, ואוחזו יאוש לסבת קשי המלחמה ביצרו שמי יודע

כמה תאריך ותקשה עליו, ואם בזה הרגע נלחם הוא בחירוף נפש, במה יתעודד ויקוה שינצח גם לעתיד?

עיקר כוחו של היצר הוא בכח הדמיון, מדמה הוא לאדם שמלחמתו זו שעתה נלחם הוא בחירוף נפש ובמאמץ גדול, ובכל רגע ורגע נתון הוא לסכנת מעידה, הרי שבמצב שכזה יצטרך להיות מלחמתו עם יצרו עשרות בשנים. ואז אכן האדם נכנס ליאוש נורא, שהרי מי ערב לו שתמיד ינצח, ומי ערב לו שלעולם יוכל להיות לוחם עוד שנים כה רבות במלחמת חירוף נפש כמו שנלחם הוא עתה שכל רגע ורגע של נצחון אצלו זהו בגדר נס.

ואולם כמה שקר יש בדמיון זה, ומדוע? ראשית האדם אינו בודד במערכת מלחמתו כפי אשר מדמה לו היצר, והרואה יראה ב"נפש החיים" (שער א' פ"ו) הפלא ופלא, היאך שכבר בעת עלות ברעיונו של האדם מחשבה טובה ורצון טוב - מיד שורה עליו קדושה משורש נשמתו שבשמים ממעל לניצוח נשמתו של האדם האצורה בגופו, כך שבכל נשיאת כמה "גרם" של קדושה שהאדם נושא עליו מיד נמשכין עליו "טונות" של קדושה לסייעו ולגוררו לטוב, כך שלכל אדם יש סיוע עצום מהקדושה מלמעלה לסייעו, וכנראה בחוש גודל הסיוע שבא ומגיע לאדם המשתדל.

ועוד, כמה שקר יש בכך שמראה היצר לאדם שמלחמתו עמו תהא עשרות בשנים. זהו הרי שקר גמור, שהרי אמנם היצר אינו עוזב את האדם לעולם כל ימיו, אולם עולה מנקודת בחירה זו לאחרת שלמעלה ממנה, וכמו למשל המתנסה עתה בבחירתו על קיום חייבי כריתות ומיתות בית דין כמו שבת ועריות, שהנה עתה נלחם הוא עליהם בכל כוחו, הרי שלאחר זמן כבר מניח לו יצרו מעוצבו ומרוגזו באלה, ומקיימם בנקל ללא נסיונות, ונסיונותיו החל מעתה בנקודת בחירה גבוהה יותר, וכגון לשמור השבת באיכות יותר, לשמור העינים והמחשבה באופן מושלם וכיוצא.

כיצד מתקן האדם בתשובת המשקל מחשבות והרהורים רעים שפגם בהם בעבר?

תיקון מחשבות אלו הוא בכך שלאחר שחזר האדם בתשובה, ונתנתקה מחשבתו למשך זמן מכל טינופי האי עלמא, והנה לאחר תקופה נקיה שוב נוחתים ונוזכרים ונעלים כל אותם מחשבות טינופת בראשו, ומצטיירים במוחו ציורים מהעבר, וברור שהפעם זה לאונסו ולצערו - הוא עצמו תשובת המשקל על פגמי המחשבה שפגם פעם בהם, והענין הוא שכנגד מה שפעם הרהר בהרהורים מעין אלו ברצון ובתאוה, עתה עולים במוחו בצער ובתוגה, ובכך שמצטער מהם עתה לעומת מה שפעם התענג עליהם, וכמו כן בכך שמסיח הוא דעתו מהם לדברי תורה בזה גופא נתקנים אותם מחשבות של איסור. כך מבואר בספר "שומר אמונים".

לכן אל יצטער האדם בראותו שדוקא בזמני עליה וקדושה, עולים וצצים במוחו מחשבות טינופת והרהורי עבירה, ויש לו מכך צער גדול, אל יפול בעיניו בגלל זה, אלא ידע, שאדרבא, דוקא עתה שהוא כבר בשלב של תיקון, כי כבר עבר הוא את שלב החרטה ועזיבת החטא, ועתה הוא בשלבי תיקון לתקן חטאיו שמכבר, לכך עולים עתה בלבו הרהורים אלו כדי לבוא על תיקונם, כי גם המחשבה היא מציאות שצריכה תיקון, ולא כמו שחושבים העולם שהתשובה זה רק על מעשה, ולכל היותר על דיבור, ולא מבינים שפגם המחשבה והרהורי עבירה זהו עבירה גדולה כשלעצמה, וכמו שאמר: "הרהורי עבירה קשין מעבירה", וכמו שכן הזהיר על כן הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"ד) שלא כהטועים שעבירה היא רק כשיש בה מעשה, אלא כאמור הרהורים אלו יצרו מציאות של רע בעולם, לא פחות ממציאות של רע שיוצר מעשה העבירה, ומציאות זו נצרך למחקה, והוא כאמור, בכך שמעתה ישתחזרו אותן מחשבות בראשו, והפעם מתוך צער וחרטה, אזי בהיסח הדעת שמסיח דעתו מהם לד"ת נמחקים ונתקנים. ובפרט שהדבר בלתי

נמנע מצד דברי הגמרא (ב"ב קסד ע"ב): הרהורי עבירה אין אדם ניצל מהם בכל יום, וזו ידיעה חשובה שהצילה הרבה מבני הנעורים שישבו מדרכם ונשברו מאותן מחשבות שהציקו להם ביותר, ובדיעה זו שבה רוחם אליהם, כי מבלי ידיעה זו יאשימו האדם עצמו וירשיע עצמו, ויראה עצמו בכך מאוס ודחוי אצל בוראו וירפה ממלאכת שמים ח"ו.

כיצד נתן להסיח דעת מהרהורי עברה?

אין להשתולל ולקפץ על מנת לגרש את מחשבות האיסור, אלא להתייחס אליהם באדישות וברוגע, ולהסיט את המחשבה לדברי תורה, או בתפילה, להתעמק במילות התפילה, והכל מתוך רוגע, ולא להילחץ כי אז יתגברו ביותר, ובודאי שלא לשאת ולתת עם אותן מחשבות כשהמדובר במחשבות שנגד האמונה ולגרשם בדרך משא ומתן, כי המשא ומתן עמהם רק יסחוף למשא ומתן נוסף והמה מים מרים שאין להם סוף, וכשהאדם אינו מתייחס אליהם מרפים המה ממנו. ועצה נוספת המועילה מאד, והוא מסירת מודעה בכל בוקר לבטל את אלו המחשבות שהמה נגד רצון ה' באמונה ובהרהורי עבירה, והוא נוסח המובא בסידורי הספרדים מקורו מ"הבן איש חי", הנקרא "מסירת מודעה וגילוי דעת".

ששאלת, זה עתה החילותם לחזור בתשובה וכן אשתך החלה לכסות ראשה, ואין בכחה לעמד בפני לעג המלגלים, מה יש לומר לה

לחזקה בענין זה?

עליכם להיצמד למדרש נפלא ומעודד (מדרש ויק"ר כז, ב.): לעתיד, עתידה בת קול להיות מפוצצת בהרים ומכרזת כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו. דהיינו עתידה לצאת בת קול ולהכריז: כל מי שהוכה בשבילי, כל מי שנתבזה בשבילי, כל מי שנפסד בשבילי - יבוא ויטול שכרו. ובכן תתבונן אותה אשה, הרי לעתיד כשיקומו כל הנשמות לתחיה ויהיו נוכחים כולם ניות ונכדות עם סבתותיהן עד האמהות הקדושות, ובכן כשתכריז בת קול: "מי היא זו שנתבזה בשבילי"? וכי מי יקום, אותם האמהות הצדקניות שכסו ראשן בזמן שכל בני דורם או בני קהילתם היו מכסים ראשם? וכי גבורה היתה בעת כזאת או באופן כזה לכסות ראש? אדרבא, כדי בזיון וקצף נורא היה לזאת שהיתה מעיזה להלך בגילוי ראש, אם כן הלכזאת אשר הצטנעה בימים ההם יחשב שנתבזה לכבוד ה'? הלא הכבוד הוא לאשה שבמסירות נפש קבלה על עצמה להלך בדרך אמותינו הקדושות לאחר שקודם הורגלה היא והורגלו כל בני חברתה להכירה באופן אחר, ופתאום באה במסירות ובעוז דקדושה באופן הראוי המעורר גיחוך ולעג (שבאמיתיות נובע הוא מקנאה), לזו האשה יהא הכבוד האמיתי לעתיד, זו היא שתעמוד לעתיד בין כל אותן נשמות ותצביע לאמר: רבוננו של עולם, אני היא שהתבזיתי בשבילך, אני היא שלענו לי עד שפיכות דם ממש וקבלתי הכל לכבודך. ואז כל אותן סבתותיה וכל אותן נשמות הנשים צדקניות יביטו עליה בעין של קנאה והתפארות, איזו גיבורה היתה זו! איזו אמיצה היתה זו לקדש שם שמים! ולפום צערא אגרא, ככל שהבזיונות והנסיגות קשים יותר כן תגדל מעלתה של המוסרת נפש. וכן הוא לגבי כל אלו המתחזקים בתורה ובקדושה ושמירת העניינים וההלשון, שלצערנו נתקיים בנו: "יראי ה' ימאסו", וכן "וסר מרע משתולל" ופעמים שאינם מקובלים אלו בחברתם ובמשפחתם, אולם ישימו לב לדברי מדרש זה ויחזק לבם.

אמרו חז"ל (ברכות י"ב ע"ב): העושה עברה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עוונותיו, והוא פלא, מי לא מתבייש בעשותו עברה,

והלא רבא דעלמא יראים לחטא מחמת בושה, ואם יתפסו בקלקלתם יתבישו, הכי בשביל זה ימחלו לו כל עוונותיו?

ימים רבים היתה קשה לי קושיא זו, ולא מצאתי מנוחה ביישובה, עד שראיתי בספר "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 222) תשובה שהניחה את דעתי, העושה עבירה ומתבייש בה היינו בינו לבין עצמו, ולא מאדם אחר, אם הגיע אדם למדרגה זו שמתבייש בעצמו בעבירה שעשה ובושתו מעצמו היא כמו שמתבייש אילו ראהו אדם אחר, זוהי מדרגה חשובה למאד, כי אז מורה שהאדם דבוק לקדושה, ובושתו באה לו מעומק לבו באמת, וכמו שנתבייש שאול מלהזכיר לשמואל ענין האורים והתומים והוא מפני שנתבייש מעצמו, ולא כמו שהעולם מבין שהתבייש משמואל, אלא מעצמו נתבייש על מעשהו ולא היה מסוגל להזכירו. ועפ"ז פירשתי הא דאיתא בגמ' דאמרו לו תלמידיו לרבי יוחנן בן זכאי: רבנו ברכנו, ואמר להם: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, ואמרו לו תלמידיו, עד כאן!? אמר להם: הלואי, שהרי אדם כשבא לחטוא אומר שלא יראני אדם.

דתלמידיו הבינו שברכם מצד היראה החיצונית, שייראו מעונש הבורא לפחות כמו שיראים מעונשי המלכות בשר ודם, ועל כך הסביר להם שכוונתו היתה מצד היראה הפנימית שהיא הבושה, ואמר להם הלואי שתתביישו מעצמכם מהבורא שחטאתם לו, באותה מדה של בושה שהיתה תוקפתכם לו היה אדם רואה אתכם, ובאותה מדה תתביישו ביניכם לבין עצמכם להיות שהבורא רואה אתכם.

מדוע בעלי תשובה - לאחר תקופה שלווה זוהרת - מתנסים שוב בנסיונות קשים, וכביכול מטרדים המה למאד משלותן מנסיונות ומיסורים המתערמים עליהם?

אייתא בגמרא (מנחות כט ע"ב) דהעולם הזה נברא בה"י (באות ה"א של השם) מפני שדומה לאכסדרה שפתוחה מצד אחד, שכל הרוצה לצאת יצא, ופירש"י שניתנה יכולת לרשעים לצאת לתרבות רעה אם ירצו. ועו"ש בגמרא, ומפני מה רגל הה' תלויה באויר וישנו פתח קטן למעלה, לומר לך שאם ירצה הרשע לשוב בתשובה יש לו מקום להיכנס חזרה. ומקשה הגמרא שיכנס דרך הפתח הרחב שלמטה שממש יצא לרעה, ומשיבה הגמרא: לא יעלה בידו, ועיי"ש בפירש"י. ומפרש על כך הראשית חכמה (שער התשובה סוף פ"א) למה הבעל תשובה צריך להיכנס בחזרה דרך הפתח העליון הצר? "כדי שיהא נסתר מבעלי הדין".

ומבאר זאת הרב "מכתב מאלהיו" (ח"ד עמ' 76) ע"פ הגמרא (בפסחים קיט): מאי דכתיב (יחזקאל א, ח): "וידי אדם מתחת כנפיהם", ידו כתיב, זה ידו של הקב"ה שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מדת הדין, ופירש רשב"ם שם: "מפני מדת הדין שמקטרגת ואומרת לא תקבלם, והוא ית' מקבלם בסתר". הרי לנו לראות שישנו קטרוג על תשובתו של השב לבטלי קבל תשובתו, ובפרט כשהתשובה עדיין לא מתוך עמלו ומסירות נפשו, אלא מתוך שסייעו לו מן השמים ביותר לקרבו מפני איזה זכות או רחמים, שאז וודאי מדת הדין צווחת לקטרג. ועיי"ש במכתב מאלהיו שע"כ ביותר יש לשב לזוהר מגאווה, כי אם עוד תצטרף לו הגאווה על זכות זו שנתקבל לה' בתשובתו בוודאי זו סיבה לקטרג עליו להפילו. וכל ענין זה שווה למה שהזכרנו מדברי "צדקת הצדיק" (אות קנט) שכמו כן כתב שסיבת נפילת השב מתשובתו לנסיונות וליסורים הוא מפני קטרוג מדת הדין עליו, ובענוה כראוי מסתתר ממדת הדין.

חז"ל אמרו (שיר השירים רבה ה, ג, על פסוק "פתחי לי רעייתי"): פתחו לי פתח של תשובה כחדה של מחט ואני אפתח לכם פתח שעגלות וקרונות נכנסין בו, מה הוא האופן של פתיחת פתח כחדו של מחט המזכה לפתח שעגלות וקרונות נכנסין בו?

ביאר זאת הרב "מכתב מאלהיו" (ח"ג עמ' 92) באופן פשוט וברור והנה לך דבריו: "פתחו לי פתח של תשובה כחודת של מחט, ואני אפתח לכם פתח שאפילו עגלות וקרונות נכנסין בו". כך מבקש הקב"ה מאת בני ישראל (שיר השירים רבה, ה, ג, על הפסוק "פתחי לי רעייתי").

ואיפה פותחים את הפתח? בלב! כל הרהור של תשובה, כל מעשה טוב, כל התגברות על היצר, מהווה פתח במחיצת הברזל המפרידה בינינו לבין אבינו שבשמים. אם זוכה האדם לפתוח רק פתח קטן כחודו של מחט, באה לעומתו, בחסדי ה' יתברך, סייעתא דשמיא כה מרובה, עד שהיא מעתקת את האדם ממצבו המגושם בו הוא שרוי, ומעלה אותו למדרגה נעלה הימנה לאין ערוך.

אולם רק בתנאי אחד, שיהיה כפתחו של מחט - מפולש מעבר לעבר, נקב החודר בעד המחיצה על כל עביה. פתח זה משמעותו שהרצון חזק, אמיתי, בר-קיימא ובלתי פגום בהסוסים וחוסר החלטה. "הבא ליטהר מסייעין לו" - רק אם כוונתו לשאוף לטהרה. לאחר מילוי תנאי זה, מה נפלא הוא הריוח לעומת מיעוט הקרן! ערך פתח מרווח שעגלות וקרונות נכנסים בו, לעומת נקבו של מחט! ולא רק בכמות הדברים אמורים, אלא גם באיכות.

"תנו רבנן: והתקדשתם והייתם קדושים: אדם מקדש עצמו מעט - מקדשין אותו הרבה; מלמטה - מקדשין אותו מלמעלה; בעולם הזה - מקדשין אותו לעולם הבא" (יומא ל"ט).

מה נפלאים חסדיו יתברך שמשפיע עלינו רוחניות בשפע כה רב חלף כל תנועה קלה מצדנו. ולא עוד, אלא שהכל - כל התוצאות הגדולות, הכל נחשב לנו בדין שמים כשלנו ממש, כאילו עשינו את הכל.

וממה צומח כל העושר הנפלא הזה? ממעשה קטן אחד - "פתח כחודה של מחט". רק תנאי אחד נדרש כדי לתת את כח הצמיחה הכביר לשורש הזעיר הזה - שיכון האדם במעשיו לשם שמים. אם מכוון הוא לפניות וחשבונות של העולם הזה, להנאת עצמו ולכבודו ולשאר נגיעות, הרי לא התחיל לפתוח פתח במחיצה החוצצת בינו לבין אביו שבשמים, ורק כשמעשהו לשם שמים, יוכל להצטרף לשלשלת זכות האבות שמצטרפת רק לנקודת האמת שבכל דבר. אולם אם אינו עושה לשם שמים, הרי אין כאן אפילו פתח של מחט שיביא לידי הסייעתא דשמיא הרבה.

מדוע ישנם כאלה שתקונם לשוב דוקא מתוך גדילה בסביבה רחוקה ומתנכרת?

על כך משיב הרב "מכתב מאלהו" (ח"ג עמ' 136), אלו שמן השמים סיבבו להם שיגדלו בסביבה מתנכרת הוא לסיבה כי אלו היו שפגמו כשהיו בסביבה טובה המכירה את ה', ולכך תיקונם דוקא לשוב בתשובה באותו האופן שחטאו, דכשם שחטאו כשהיו בסביבה טובה ובכל זאת חטאו בניגוד לסביבתם הטובה, תיקונם לשוב מתוך סביבה רעה המתנכרת לרוחניות, סביבה הפונה לחומריות ולרע, וכאשר יתגבר זה החוטא כנגדה ויתדבק בטוב, רק אז ישיג גודל חטאו וגנותו לאמתו, ורק אז יהא מבחנו מבחן אמיתי לתשובה אמיתית ופנימית הראויה לתקן חטאו לגמרי, כי אם ישוב לדור בין סביבה טובה, אפשר שהטוב שבו יהא מחמת סביבתו ולא מחמת פנימיותו באמת, כי הרבה הסביבה עושה ודוחקת להיות מוכרח לעשות כמעשה הקהילה או המשפחה, ואין בזה נאמנות אמיתית, אולם כאשר נולד זה בסביבה מתנכרת שאז החופשיות נתונה בידו לעשות כחפצו ללא שום הכרח - אז אם שב משם זהו מבחן על כנות אמיתית פנימית ולא חיצונית גרידא.

אמרו חז"ל "רשעים מלאים חרטות", הרי שלא התייחסו חכמים לחרטה של הרשעים, וא"כ מהי החרטה החיובית, הלא גם אנו

מתחרטים ושבים לקלוקלינו האין ערך לחרטה והלב נשבר שבקרבתנו?

כוונת חז"ל בחרטת הרשע שאין לה ערך, הוא מכיון שאין לו רצון לשנות עצמו, כבול הוא ברשת יצריו תאוותיו וחשקיו ומיואש הוא מעצמו מלשנות מעשיו, אזי אין בחרטתו שום מעלה.

וכמו גנב, שאכן מתחרט הוא על מקצועו זה הבזוי, אולם השלים עם רשעו ואינו מנסה לשנות עצמו, הכי יש ערך לחרטה שכזו. אמנם החפץ לשנות עצמו, וכואב כאב עמוק על מחדליו, ובפרט כאשר בוכה הוא על הימים שעברו עליו במחדל, ומשתדל הוא לשנות מעשיו, אזי אף שעדיין יצרו חזק ותקיף עליו, בוודאי ישנו ערך רב לחרטה של זה, וחרטה תצטרף לחרטה עד שתבא מכך "ההחלטה" לומר: זהו! די! איני כבר יכול לסבול יותר את מצבי, בכל פעם אני מתחרט וכואב ומקבל עלי להשתדל שלא לשוב, הפעם זהו! לא אשוב לחטאי! אזי זה המשתדל לשנות דרכו - גם אם יכשל עוד, בכל פעם כשלונותיו יהיו לטווח זמן ארוך יותר עד שיוזכה לעזיבת החטא.

וכן היה אומר ר' אצלה בלזר זצ"ל: ב' בני אדם שחטאו באותו עוון, האחד נאנח בלבו לאחר העוון והשני לא, המרחק ביניהם הוא כמרחק שמים וארץ.

הרי שבוודאי יש משמעות לחרטה, והנה מצינו בחז"ל מעלת הרהור תשובה, "הרהר תשובה בלבנו..." ועוד, הרי שאפילו הרהור תשובה אינו הולך לבטלה והיינו כאמור כשהוא באמת על מנת לשנות המעשים.

כידוע מעלת תשובה מאהבה מעלתה גדולה מתשובה מיראה, הכיצד נתן לקימה באפן השוה לכל נפש?

א. בעידן ריתחא אין מספיק עבודה מיראה

קודם נבאר שיטתו הכרח לקיים תשובה מאהבה ולא להסתפק בתשובה מיראה בעידן ריתחא של תקופתנו. רבנו בחיי בעל "חובת הלבבות", קבע את שער "אהבת ה'" בסוף ספרו, בשער העשירי, כי היא המדרגה הגבוהה ביותר להגיע אליה. וכמו כן תשובה מאהבה מדרגה גדולה היא, עד כי מבוטח השב מאהבה שזדונות נעשים לו כזכויות. ועתה שאנו במצב שמידת הדין מתוחה והזמן הוא זמן ריתחא, לא תספיק תשובה מיראה, והראיה לכך ממה שראינו בגמרא (מנחות מא, א) שאמר המלאך לרב קטינא: דבעידן ריתחא מענישין על מצות עשה שאפשר לקיימה ואפשר להפטר ממנה, וכגון המבואר שם מצות ציצית, שהרי להלכה מי שאינו עוטר עומף עצמו בכד בעל ד' כנפות פטור מציצית, ואילו בעידן ריתחא מענישין להפטר עצמו בכך

שאינו לובש בגד החייב בציצית. והיינו כמבואר, דהעובד מיראה וכל עבודתו מיראת העונש, הרי שכאשר פטור הוא מהעונש אינו מהדר יותר, וכגון שאינו לובש בגד החייב בציצית, כי הרי יודע שפטור הוא ולא יענש על כך, אולם העובד מאהבה אינו מסתפק בכך שלא יענש, אלא מהדר הוא להתחייב במצוה מאהבת קונו. וחזינן במלאך שאמר לרב קטינא, דבעידן ריתחא מענישין על המבטל עשה זו של ציצית, והיינו מענישין על העובד מיראה ואינו מהדר לעבוד מאהבה, ואם כן זמנינו שהוא זמן של עידן ריתחא כידוע, יש לחזור אחר תשובה מאהבה. ואף שתשובה מאהבה מדריגה גדולה היא כמבואר, דע! שיש אופן שתשובה מאהבה תהא קלה יותר מתשובה מיראה, והוא באופן שיתבאר לקמן היאך אפשר שתהא תשובה מאהבה בהישג יד אצל רבים.

ב. תיתכן עבודה מאהבה יותר בנקל מעבודה מיראה והדברים מבוארים בספר "שפתי חיים" להרב הצדיק חיים פרידלנדר זצ"ל (מועדים א', עמ' שמ"ב): "יש וקל יותר לאדם להגיע לתשובה מאהבה מאשר לתשובה מיראה, וזאת על ידי התבוננות במידת הכרת הטוב. וכן מובא ב"כוכבי אור" (עמ' קמז) שהגר"א גרודזנסקי, ה' ינקום דמו, שאל את הגר"י בלאזר ז"ל, מדוע מרבה לדבר בשיחותיו על תשובה מתוך הכרת הטוב להקדוש ברוך הוא על חסדיו הגדולים בקבלת התשובה וכפרת העוון, והיינו כשמעיינים ומכירים את חומרי העבירות - הרי שחסדי ה' בקבלת התשובה היא עד אין קץ, ושאלו: מדוע אינו הולך הוא כדרך רבו הגר"י סלנטר ז"ל שבמכתביו ושיחותיו עורר לתשובה מתוך יראת העונש, כמה גדול העונש ורעת הממרה את פיו. והשיב: שהגאון רבי ישראל סלנטר ז"ל הגיע למדריגת השלימות ביראה [מי שלא ראה את הגר"י ס' בימי אלול, לא ראה יראה מימיו], ולכן היה ביכולתו להשפיע לתשובה מיראה, ועל ידה יקיימו גם מצוה עיקרית של יראה, אבל אנחנו שלא הגענו למדריגה שלימה זו, ואף אם אמנם נוכל להגיע לתשובה חלקית ביראה, אך טוב יותר שנגיע לאיזו בחינה של תשובה מאהבה, כי לזה מגיעים על ידי התבוננות בהכרת הטוב, דרך קלה יותר לאדם להתבונן בהכרת הטוב ומתוך כך להגיע לתשובה מאהבה, ויהפכו העוונות לזכיות, מאשר להגיע לתשובה בהתבוננות ביראת ה'.

השב בתשובה, מאימתי נחשב הוא בגדר צדיק לאחר תשובתו?

השב בתשובה הנו בגדר צדיק מיד לאחר תשובתו, וכמה ראיות לדבר. האחד, המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור, אפילו היה רשע גמור - חוששין לקדושתו שמא הרבה תשובה בלבו, הרי שבתשובה אמיתית - מהפך את דרגתו מיד מרשע לצדיק. ועוד, איתא ברמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ד): גדולה תשובה שמקרב את האדם לשכינה וכו', התשובה מקרבת את הרחוקים אמש היה זה שנאו לפני המקום משוקץ מרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד וכו'. ואין להקשות דהלא לעבירות נצרך שיגיע יוה"כ כדי לכפר על לאוים, וכן עד שיבואו יסורים כדי לכפר על לאוים שיש בהם כרת, והיאך יחשב לצדיק תיכף מהיום למחר? התשובה היא, אכן עדיין נצרך הוא לטהרה של יוה"כ ויסורים למרק נפשו מחטאו, וזה יבוא לו מצד הבורא לנקותו, אולם מצדו עשה את שלו, שהוא החרטה והידידי והקבלה שלא ישוב לחטא זה עוד, א"כ מצדו עשה את המוטל עליו, ומה שנצרך עונש ויסורים זהו מצד הבורא להענישו, ויתכן אפילו שלא יענישנו באם ירצה עונו בצדקה או בתורה. וכמו אדם הנשפט על עבירת חוק ועונשו היה שיעכלו לו את מטלטליו וכיצא, מצדו גמר הוא מהמשפט ברגע שיצא מלשכת השופטים, אלא שמצד השופטים יבואו ויטלו לו מטלטליו, או אף יתכן שירחמוהו ולא יטלו ממנו כלום בראותם עוצם חרטתו וכיצא.

במהלך התשובה היאך הסדר ומה יש להקדים, האם קדם הוא עזיבת החטא ושפור ארחותינו ואח"כ להתמקד על החרטה והכאב

על העבר, או שיש להקדים את החרטה והכאב קדם עזיבת החטא?

בשיחתו הארוכה של הגה"צ רבי יחיאל שלזינגר זצ"ל ראש ישיבת "קול תורה" דן הוא בשאלה זו והנה לך מסקנת דבריו: יש קודם לבצע את עזיבת החטא ושיפור המעשים, ומתוך שמחה דוקא מבלי להעלות אז כאב יגון ודאגה מהעבר, אלא להתמקד על שמחת החירות שהנך יוצא אליה זה עתה בעזיבת החטא.

ולאחר ששמחת כראוי ביציאתך לחרות בעוזבך את החטא או תבוא לכאוב את כאבך על מחדלך בעבר.

ומבאר הוא דבריו.

באם יקדים האדם חרטתו וכאבו ויגנו קודם שעזב את החטא לתקופה, יורד על אדם זה הרגשה מייסרת של כאב שוא וחוסר אונים על אי יכולתו להימלט מהחטא, כיון שעדיין אין בידו אפילו עזיבת החטא אלא רק יגון וכאב, והעצבות תשתלט עליו לייאשו לגמרי מהעבודה, כי יחרד על חולשת כוחו ואוזלת ידו.

לכן קודם יגש בשמחה של מצוה לעזיבת החטא, ובכך יחוש את יכולתו וחירותו האמיתית ויתחזק באמונה בעצמו שאפשר ואפשר לשנות את המעשים, והנה הוא עצמו בעל כח בזה לשנות עצמו, וישמח בזה שמחה גדולה, ולאחר מכן יתמקד על החרטה והכאב, ואז, החרטה והכאב לא רק שלא ידכדכו אותו אלא אף ירוממוהו ויגיעוהו לגעגועים נפלאים להשיג את אשר הפסיד במחדלו, וירון ברדיפה אחרי ה', אחר שהוא כבר חזק כזה שזכה לכבוש יצרו, וזכה לנצח את הרע בבחירתו החופשית הרי שכאבו יהא כאב אציל ומרומם ולא כאב שובר ומשפיל.

ושווים דבריו לדברי הרבנו יונה בשע"ת שער א' אות יא, שאדם המושרש בחטא יקדים העזיבת החטא לחרטה, ואילו אדם אשר במקרה פגע בו יצרו, שעזיבת החטא עדיין בתוקפה אצלו כמובן אז יש לו לגשת מיד לחרטה, אחר שעזיבת החטא בידו.

היאך נתבע האדם לשוב על עוונות וחטאים שעברו עליהם כבר עשרות שנים ונשכחו ממנו? כי הרי פשוט שיתבע האדם על

הנשכחות ממנו דכי בשביל שנשכחו ממנו תהא זו סבה לפטרו?

מגלה לנו הרב "מכתב מאלהו" (ח"א 129) שבמצבם אין שום דבר נשכח מהאדם כלל, אלא האדם משכיח לעצמו את אשר אינו מיחס לו ערך, והעובדא שיזכור האדם דברים מיוחדים שארעו לו גם כשעבר עליהם שנים רבות. ולכך הוא גופא שלא ייחס האדם חשיבות לעוונותיו והיצר השפיע עליו להעלים מעצמו את ערכי עוונותיו כדי שלא יתחרט וישוב עליהם, והעובדא שאינו זוכרם לכן יתבע עליהם, והקב"ה יזכיר לו כל מעשיו הרעים שעשה, ועיי"ש בדבריו באורך. והיאך יזכרם לאחר ששכח מהם? על כך משיב בספר טה"ק להרב "שומר אמונים" שכאשר האדם שב באמת בכל לבו מזכירים לו מן השמים עוונותיו, וצצים המה בזכרונו, ועו"ש שזהו סימן לשב שתשובתו רצויה ושלכך מזכירים לו עוונותיו הראשונים כדי שישוב עליהם.

מעקרי התשובה שיעזב הרשע דרכו הרעה, ויש להבין במה יתפס החוטא על מנת להחליט ולהבטיח לעצמו ולבוראו שמהיום לא

יחטא, ובמה יאחז כדי שיאמנו דבריו לעצמו להיות לפחות יותר בטוח עתה מאשר קדם שלא יחטא עוד?

ומסביר שם ה"מכתב מאלהו", שהתשובה היא תולדת היראה, כי היראה היא סיבה לתשובה, שהרי כמו שכשיראה האדם פצצות נופלות בשעת מלחמה ומחמת יראה זו ישוב ויברח, כן המגיע ואוחז ביראה ממילא שב הוא ועוזב את החטא. כך שעבודת השב היא לפתח את היראה בלבו, ולפחות יראת העונש וזכרון יום המיתה ויזכור כי יפקד על כל מעשיו להענש בהם בעוה"ז ובעוה"ב, ובאם יאחז במדת היראה ויכניס מורא בלבו, יש לו סיבה להבטיח לעצמו שלא ישוב לחטא, ושתהא הבטחה זו אמיתית ולא דיבורים בעלמא.

המתסר, נראה כעזוב ושכוח מהשגחתו ית', והעבדא שהנו סובל, מה באמת מדת ההשגחה על המתסר?

וקמו כן מהי התייחסות ההשגחה על הפעל תשובה לעצמת הצדיק?

בספר "נתיבות שלום" מבאר בכמה מקומות, שהשגחת הבורא מבחינה מסוימת הינה פרטית ביותר על המתסר יותר ממי שאינו מתסר, והוא כמשל בן החולה והפגוע, שהשגחת הוריו עליו יותר משל הבן הבריא שנושא את עצמו, ולענ"ד הוא ביאור הפסוק "ותאמר ציון עזבני ה', וה' שכחני", - ותשובת הבורא לציין: התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה... ואני לא אשכחך".

והוא תימה ציון טוענת שה' שכחה ועזבה מאחר והיא מעונה בגלות בהסתר פנים, ומה משיב לה הבורא, שהיא טועה במחשבתה והוא אינו שוכחה, והלא במציאות היא שוכחה ועזובה?

אלא אומר לה הבורא לציין, לך נדמה שכשאת סובלת הינך בזה שוכחה ועזובה, ובכן היתכן? האם אשה יכולה לשכוח עולה ופרי

בטנה, וא"כ מאחר ואתם בני היאך אשכחם? אלא אדרבא, דוקא להיותכם סובלים - השגחתי עליכם ביותר לבל תִּקְלוּ לגמרי, ולבל ישלטו בכם אויביכם עד להאביד אתכם, ודוקא עליכם נצרך שמירה מעולה ביותר מאשר הייתם יושבים לבטח כביכול שהנכם בגדר חי נושא עצמו.

ובזה נתבאר לי מאמר חז"ל שהיה מוקשה בהבנתי מימים ימימה, והוא הא דאמרו (שבת י"ב ע"ב): מנין שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה, והנכנס לבקרו לא ישב לא על גבי מיטה ולא על גבי כסא, אלא מתעטף ויושב לפניו. ומעולם לא הבנתי, מה זכה החולה ששכינה תהא למעלה מראשותיו, מילא העוסק בתורה או המתפלל עליו נאמר ששכינה כנגדו, אולם מה ענין שלחולה זה השוכב על ערש דוי ואפשר אף ללא הכרה שתהא שכינה למעלה מראשותיו.

ויובן על פי הנ"ל, שהוא להיות שדוקא החולה נזקק לשמירה והשגחה יתרה שלא יכבד עליו חליו, וכן שיחזיק מעמד בחוליו ושלא תטרף דעתו עליו, וכיוצא.

והוא השגחת ה' על המתיסרים לגונן עליהם ולסייעם ביגונם לבל יאבדו את שפיות דעתם ולבל ימעדו ויקרסו באמונתם, וישארו עדיין בתקוה וצפיה לישועת ה'.

וכדוגמת הנ"ל ראיתי בספר "מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 255-256), שכן הוא גם לגבי בעלי תשובה שמעודו ונכשלו בחטא, שלהם נדמה שה' עזבם, ומיואשים המה ממצבם שהינם עולים ויורדים, ואדרבא, על הבעל תשובה מגלה הקב"ה חסדיו ביותר, ועל הבעל תשובה הנכנע והנשבר מתגלה הקב"ה בענותנותו ביותר.

ובזה פירש שם שהוא ענין: "במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד", כי הצדיק בגבורתו ינצח יצרו ויקדש שמו ית', ויִמְלֹךְ ויחזק ויטל בזכות עצמו והוא חי הנושא את עצמו, משא"כ בבע"ת - "רוח חדשה אתן בקרבכם", בהיות שאין לו כוחות משלו, השי"ת נותן לו כוחות לשוב, כי כוחותיו כבר נתחסלו בטומאת התהום.

ועי"ש שמבאר שכן הוא הנאמר בברכת אבות: "סומך נפלים", לאלו שנפלו בעמקי הטומאה, שבאם ירהרר בתשובה - ניצוץ זה יעלה וירפאהו. והוא הנאמר: "ומקיים אמונתו לישני עפר", להחיות המתים - היינו הרשעים שחשובים כמתים להחיותם בתשובה.

מהו הקשי שבמצות התשובה שהצרכה התורה לכתב על מצוה זו שהיא איננה בשמים ולא מעבר לים (דקאי על מצות התשובה כמבואר ברמב"ן, ספורנו, בעל הטורים). ועוד למה הצרך הבורא להשבע שהנו חפץ בתשובה וכנא: חי אני נאום ה' אם אחפץ במות רשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. ויתר על כן מצינו בגמ' דף ד' ע"ב, ארשב"י, לא דוד ראוי לאותו חטא - בת שבע, ולא ישראל היו ראויים לאותו חטא - עגל, אלא גזרת מלך עליהם להשליט יצרם עליהם כדי לתת פתחון פה לבע"ת שלא יאמרו כיון שחטאנו לא יקבלנו (ע"פ פירש"י שם), ויש להבין מה כל החרדה הזאת עשה האלקים כדי שיאמנו דבריו במצות התשובה?

הקושי שבאמונת מצות התשובה הוא לסיבת הקושי שבאמונה בכללות, האמונה בכללות קשה לבני אדם לפי שהעינים משקרות את האמונה, וקשה לכפוף את המוח והלב עד כדי להכחיש את העין, העין מראה עולם כמנהגו נוהג, והכיצד כל תהליך העולם מורכב מסיבה ומסובב, וכל הנהגת העולם בדרך טבע ומקרה, והנה צריך האדם לשקר ולכזב את כל אשר תראינה עיניו ולהאמין באין עוד מלבדו ואפס זולתו, הרי שכל אשר הוא נגד ההגיון הטבעי - קשה לנפש לקנותו.

כן במצות התשובה, ראה הבורא בחכמתו חשש גדול שלא יאמנו דבריו במצות התשובה, לפי שהוא נגד ההגיון, וכמובא (בירושלמי מכות י' ע"א) שאלו לחכמה מה משפט החוטא? אמרה "רשעים - תרדוף רעה", שאלו לנבואה מה משפט החוטא? אמרה: "ונפש החוטאת היא תמות", שאלו לתורה מה משפט החוטא? אמרה: "יביא קרבן ויתכפר לו", שאלו להקב"ה מה משפט החוטא? אמר: "יעשה תשובה בדברים ויתכפר לו, וכנאמר: קחו עמכם דברים ושובו אל ה', בדברים אני מכפר לכם".

הרי במפורש שהתשובה היא נגד החכמה האלקית שהוא השכל הישר והפשוט ללא שום עקימיות, והיא נגד הנבואה שהוא האמת האלקית. ונגד התורה שבה טמונות כל הוראות היצרן. ונגד כל אלו בא הקב"ה בורא עולם - היצרן בכבודו ובעצמו ואומר לחוטא נגדו: שמע בני! חטאת עוית פשעת, בדברים אני מכפר לך...

קשה לאדם לקנות אמונה בדברים הנוגדים את ההגיון, וכאמור כשם שהאמונה היא קשה, והעבודה עליה צריכה שנים רבות בשמירה מעולה בסוד מרע ועשה טוב, כן ראה הבורא בחכמתו שמצות התשובה תהא קשה להסביל בדעתם של בני אדם, ויטיאשו בחטאם ולא ישובו. ואז הלא האסון הגדול ביותר כי אבדה תקוותם מחמת היאוש, ולכך חרד לעשות כל הנ"ל:

א. לכתוב בתורתו שמצות התשובה היא לא בשמים ולא מעבר לים, ומשמע שהיה מקום אכן לומר כן, דאל"כ מה בא לאפוקי?

ב. נשבע לנו ע"י יחזקאל נביאו שהנו חפץ בתשובה.

ג. לקח את בחיר המין האנושי - משיח ה' - דוד המלך, והשליט יצרו עליו בחטא אשת איש - בת שבע, ולקח את מבחר הדורות - דוד המדבר, והשליט יצרם עליהם - בחטא עבודה זרה, רק על מנת שיאמנו דבריו במצות התשובה.

מדוע באמת מצות התשובה אינה הגיונית מצד החכמה והשכל?

שופט, שבא לפניו נידון באדם שעבר עבירת חוק במזיד, וההשלכות מעבירה זו היו חמורות, וכשנשאל אותו נידון ע"י השופט האם מודה הוא באשמה? עונה הוא? בהחלט כן! ושוב נשאל ע"י השופט: האם יש לו מה לסנגר על עצמו, עונה הוא? כן! ושוב נשאל ע"י השופט: האם יש לו מה לסנגר על עצמי... עוד פעם לא אעשה עבירת חוק זו שעשיתי... התקבל תשובתו?!

הלא שופט זה באם יקבל טענתו ויפטרנו, נקרא לו "וותרן"! ובכן נתבונן, אדם חוטא לבוראו, בכל חטא שהוא ואף שהיה במזיד, ויכל להתגבר עליו, ומיד מצהיר: רבש"ע איני שב לחטא זה יותר! בכך מתקבלת טענתו ונפטר, ובהכרח לומר שפטורו אינו בגדר ויתור, שהרי הקב"ה שלל מאתנו מליחס לו הנהגת ויתור, וכמובא בגמרא (בב"ק נ' ע"א) "כל האומר הקב"ה וותרן וכו'", אם כן פטורו של זה אינו בגדר ויתור אלא בגדר פרעון, כלוזה שפרע חובו ושלמו כראוי, היש הגיון בדבר?!

ועוד, מילא אם תופעה זו קורית אחת לתקופה, אולם הרי פתרון זה של הצהרת עזיבת החטא היא פתרון בעל זכות החזרה ונשנה אפילו כמה פעמים ביום, היתכן?! היתכן שיחטא אדם לחבירו פעם פעמיים, ואף יותר, וביום אחד... ובכל פעם ישוב ויבקש סליחה, היסלח לו חבירו?! וגם אם יסלח הנפגע לחברו שפגע בו, היתכן שתשוב האהבה כמקודם. ואצל הקב"ה נאמר ברמב"ם: אמש היה זה שנאוי משוקץ ומתועב, והיום אהוב ונחמד קרוב וידיד, וביותר, מובא בספר "בית אלקים" להמב"ט שיאהב הקב"ה את החוטא כאשר יאהב הנדב את הנודב, דהיינו רואהו הקב"ה לשב לא רק כפורע חובו - ואף שאינו פורע שום חוב בחרטתו גרידא - אלא כמתנדב! כנא: "ארפא משובתם אוהבם נדבה". היתכן?!

אלא כאמור התשובה היא חק שחקק הקב"ה והמציאו לתת מנוס לשבים באמת, שברצונם באמת למצוא להם מנוס לנוס מפח פשעיהם, וכפתיחת הרכנו יונה את ספרו "שערי תשובה", וכיון שאין בה מן ההגיון אינה נתפסת באמונתם של בני אדם ועלולים המה לחדול ממנה.

מדוע ראה הקב"ה סכנה בחדלון ממצות התשובה אצל בני אדם יותר מכל מצוה אחרת?

במחדל התשובה ראה הבורא אסון נורא יותר ממחדל באיזה שום מצוה אשר תהיה, והסיבה לכך מפני שרוב ככל מחדלם של בני אדם מתורה ומצוות, וכן התפשרותם על חלקים מהתורה, או יאושם מהשלימות בדרך כלל נובע מחסרון אמונתם באמונת התיקון שהוא "התשובה".

ונמחיש את הדברים.

אדם מקבל עליו לשמור את לשונו לבלתי דבר בו לשה"ר, או לשמור עיניו לבלתי הסתכל במקומות אסורים, או ביתר המדות והתאוות: כעס, אכילה, גאווה וכיוצא, והנה נכשל וקם, נכשל וקם, ולבסוף מגיע ליאוש: הנה ניסיתי כבר עשר או עשרות פעמים ושוב נכשלתי, ומתוך כך מגיע הוא למסקנה שכנראה כבד וגדול עליו קבלה זו לשמור הלשון והעינים וכיוצא ומגיע הוא לפשרה בהם או שחדל מהם לגמרי.

נתבונן, מהיכן נבעה מסקנתו זו להתפשר או לחדול מקבלותיו, האם מחמת שקשה עליו הדבר או מחמת ייאוש?

הנה פשוט שסיבת התפשרותו נבעה מיאוש, דאם מחמת קושי ההתגברות, למה שלא ינסה שוב ושוב, עושה הוא תשובה על העבר, ומקבל עליו להשתדל על העתיד, וכי מי דוחק בו לגמור מלאכתו? שימשיך כך! ועוד, הלא "בין לבין" מנצח הוא וכובש יצרו, א"כ למה לחדול גם מזמני נצחון אלו? הכי אדם שיכול למנוע את הפסדיו מעסקו שהתמוטט - לא ישתדל ככל האפשר למעט בהפסדיו?! אלא ודאי, שהסיבה שגרמה לו זאת היא היאוש מרצף העבודה, ונלאה הוא מלהמשיך מעבודתו, ולמה? כי בדמיונו מדמה הוא שאין שווה עבודתו, שהרי הוא נופל וקם, ובוודאי א"כ אין ערך לעבודה שכזו השבורה וקצוצה מרצף שלמותה ואינה אלא קרעים קרעים של עבודה ומה לאלקים נחת מעבודה שכזו?

אולם לו היתה אמונתו במצות התשובה חזקה, והיה מאמין באמונת התיקון, היה מבין מכיר ויודע, שלאחר כל נפילה כשקם ומביע

חרטה באמת, הרי שבכך איחה את הקרע מהנפילה שהיתה בין קימה קודמת לקימה זו, והנה הרצף חזר למקומו, ומה לך כי תתעצב! והוא דומה לתופר בגד ונקרע לו חוט התפירה, הבשל כך יזרוק הבגד?! הלא מיד יקשור החוט שנקרע וימשיך לתפור בו, הגשר שנשבר לך במהלך הליכתך בו - הלא בתשובה תקנת אותו, וא"כ למה לא תשוב לילך בו? ועוד נתבונן, האדם לאחר העבירה הרי נח מרתיחת דמו לעבירה, וקל לו זה עתה מצד רתיחתו לעבירה להתחיל מחדש, ומכל מקום רואים אנו שדוקא אז - לאחר העבירה האדם מתרחק מה' יותר, היתכן?! אלא מוכח מכאן שריחוקו מה' הוא מחמת היאוש הנובע מחוסר אמונה שיש באפשרותו לתקן את העבר, ולכך אף שמצד רתיחת דמו - נתקרה, אולם מחמת היאוש קשה לו לשוב למעמדו הראשון, והוא לפי שאמונת התיקון פגומה אצלו ואינו מאמין בה כראוי, ובכך זורק ומשליך כל עבודתו, כי באמת האדם בתשובתו איחה הקרע הנוצר מהחטא.

ובספר "חומת אנך" להחיד"א (פרשת אמור) מובאת שאלה, אדם שחטא בחילול שבת ותיקן זה החטא כראוי בתשובה ותיקונים, ולבסוף נפל בחטא שוב, האם בכך נחשב למפרע שתשובתו לא היתה תשובה וצריך תיקון פעם נוספת על חילול השבת הקודם? וענה: וודאי לא, שהתשובה שעשה על שבת הראשונה הועילה ותיקנה הפגם, ואין צורך לעשות תיקון נוסף, ואין לו אלא חטא שבת זו.

והוא פשוט, וכי מי שהביא חטאת על חטאו, וחטא שוב - חייב ב' חטאות? בוודאי אינו חייב אלא חטאת אחת על חטאו האחרון, כי תשובתו הראשונה נתקבלה.

מדוע הצרכה התשובה להיות מהנבראים קדם שנברא העולם?

הטעם לכך הוא ע"פ האמור, הקב"ה ברא עולמו, וחקק לנבראיו חוקי תורה שהמקיימים בא על שכרו והעובר עליהם בא על עונשו, וכמובא בחז"ל (מד"ר איכה) על הפסוק: "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", מיום שאמר הקב"ה "ובחרת בחיים" - "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", אלא מאליה הרעה באה על עושי הרע והטובה על עושי הטוב.

הרי שהעולם נבנה ומיוסד על הנהגת "מדה כנגד מדה", ובכן משפט החוטא הוא להענש, ולקבל רע כרעתו, ובכן היאך תסתדר הנהגה זו עם התשובה, המזכה את השב להביע חרטה ולהינצל מהרע המגיע לו, והרי זו סתירה לחוק הנהגת מדה כנגד מדה? לכן הוצרך הבורא לברוא את התשובה קודם שנברא העולם, דהיינו קודם חקיקת חוק הנהגת "מדה כנגד מדה", כך שחוק מדה כנגד מדה כפוף לחוק שקדמו שהוא חוק התשובה, וא"כ חוק "מדה כנגד מדה" תקיף רק למי שלא שב בתשובה, אולם זה השב בתשובה - עברו כבר קדם תנאי התשובה להיות תקיף ושריר ולבטל את חוק "מדה כנגד מדה".

מהו גדר אחטא ואשוב שאין מספיקין בידו לעשות תשובה?

כל האומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אין הכוונה לאדם שידוע שמועילה תשובה ועכ"ז חוטא, דמי לא יודע שמועיל תשובה ועכ"ז גובר עליו יצרו וחוטא, הכי הוא גם בכלל אין מספיקין וכו', א"כ לא שבקת תשובה לשום בריה. אלא הכוונה לאדם שכל אומץ נפשו לחטוא הוא רק מכל זה שידוע שיש תשובה, כלומר, חוס יצרו בעבירה לא היה תקיף כל כך, ובאם היה רוצה יכול היה להתגבר על יצרו ועם מעט מאמץ היה מכניע את יצרו, אלא שנתרשל מלהתאמץ ואזר כח לחטוא רק מכח ידיעתו שבין כה מועיל תשובה, וידיעה זו היא ששכנעתו ושימשה לו כגיבוי לחטוא, ולולי ידיעה זו שעודדתו יתכן והיה מתאמץ ולא חוטא, זהו שאין מספיקין וכו', אולם זה החוטא מתוך שתקפו יצרו וקשה עליו היה לפרוש מהעבירה וחטא מחמת חזקת תאוותו, באופן זה בוודאי לא יחשב בגדר "אחטא ואשוב" בשביל הידיעה שידוע שמועילה תשובה כמבואר. א"כ בודאי שרובא דעלמא אינם בגדר זה של "אחטא ואשוב", דמי משתכנע ונוטל גיבוי לחטוא רק מכח זה שיש תשובה ואילו לן לא היה חוטא?!

מה הם מעכבי התשובה המונעים מהאדם מלשוב באמת, עד שיוכל להיות בטעות כל ימיו מבלי להבחין כי חוטא הוא?

הרב מכתב מאלהיו (ח"א עמ' 121) מבאר מספר עיכובים המונעים את התשובה באמת.

א. אין אדם רואה נגעי עצמו

שתחילת התשובה תלויה באמת, דהיינו שלא יסמא שוחד הרצון של האדם את טעויותיו, כי אין אדם רואה נגעי עצמו, והוא מפני ששוחד רצונו מצדיק לו את מעשיו ומחפה על מחדליו.

ועפ"ז מסביר הרב "מכתב מאלהו" את הפסוק: "נחפשה דרכינו ונחקורה", ואח"כ "ונשובה אל ה'", דהיינו כדי לשוב אל ה' חייב שיוקדם חיפוש וחקירה במומים והמחדלים מפני הרצון המחפה עליהם ומצדיקם.

ב. טומאת החטא

האדם בחטאו משרה רוח טומאה על עצמו בפנימיותו וסביבו, כן מבאר החיד"א (בספרו "נחל קדומים" פרשת "נצבים" על הפסוק "ושבת עד ה'"), והם המונעים מהאדם מלהתעורר לשוב, אחר שהמה אוטמים את הלב מלהבין את מחויבותיו כלפי הבורא. [ובמיוחד שכשחוטא בענייני קדושה ופוגם עיניו ולבו בהרהורי ומעשי עבירה].

ג. נעשה לו כהיתר

היות והעבירות של האדם חזרו ונשנו על עצמם, נעשו לו כהיתר למצוא להם היתרים, ולהתעלם מכל חסרון ופגם בהם ולהחשיבם כמעשים כשרים, ולפעמים אף יצדיק מעשיו הרעים ואת רשעותו יחשיב לצדקות ומצוה.

ד. גאווה, הבעל גאווה לעולם לא ישוב בתשובה, כי לבו בריא לו כאולם אחר שאין לו התענינות רק אחת - הוא עצמו, ואין אלקים כל מזימותיו.

מאחר והזכרנו לעיל עכובים שונים לתשובה, היאך בימינו חוזרים אלפים ורבבות בתשובה על אף שהיו לקויים בעכובים הנ"ל ואף

ביותר גרוע מהם?

אכן לכאלה התשובה הינה בגדר "תחית המתים", והוא שאמרו חז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים, ואכן נעשה עמהם נס תחית המתים ממש, והוא מהבטחת הבורא שיזכו ישראל לשוב בתשובה כמבואר ברמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ה): "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו".

וכבר ביארנו במקו"א מה ששמענו בשם הסטייפלר זצוק"ל שהחוזרים בתשובה זוכים לזה או מכח מצוה גדולה שעשו ומכך נברא סניגור גדול המסגיר ותובע שישובו, או מכח שיש להם מדורות קודמים סבא צדיק או ירא אלקים המעורר רחמים על צאצאיו שישובו.

מה המה תקונו התשובה הנפעלים בענשי חבט הקבר ולאחריו הגיהנום?

מבאר ה"מכתב מאלהו" (ח"ב עמ' 103) האדם בחטאו פועל פעולות. האחת טמטום - עבירה מטמטמת מוחו ולבו של אדם, ובחטא נעשה האדם מטומטם ומגושם, על כך תיקונו - באם מת בלא תשובה - חיבוט הקבר, שלפי שהנפש המתאווה בחייה - גם במותה תחפוץ להמשיך בתאוותיה, וחפצה ליכנס לגוף להמשיך בתאוותה, וכשנבצר זאת ממנה צער גדול הוא לה, לפי שאין לה מנוחה לא בעולם הנשמות ולא בעוה"ז, ובהחבטה בקבר ורקבונה בו - "קשה רימה למת כמחט בבשר החי". (ברכות יח ע"ב) - לאט לאט מסתלקת ונרקבת לה הטומאה והתאוה וממילא גם הטמטום.

ופעולה שנית פועל החוטא בחטאו, והוא עצם המרידה שמרד בבורא יתברך ובמקום לקדש שם ה' במצוות, חיללו בעוונותיו, על כך בא הגיהנום שהוא המקום לחרטת הנפש בחרטה עצומה, וכענין בלועי קרח המתודים בחרטה על עוונם - משה אמת ותורתו אמת ואנחנו הבדאים, וחרטה זו היא קשה ומכאיבה לנפש מאד ובוה היא נתקנת, ורק כאשר האדם מפתח חרטה עמוקה בחייו על עוונותיו ומתבונן להתבייש עליהם בחיים חיותו ניצל מעונש זה.

האם מלמד הבורא זכות על האדם בכך שיצרו הרע גבר עליו, לאמר: מה יעשה אדם זה שבראתי ויצרו הרע הוא קשה ממנו, הוא מלאך והאדם בשר ודם ולא יכול לנצחו, ובפרט שראינו טענה כגון זו וכאמרנו: "רצוננו לעשות רצונך אלא ששאור שבעיסה (הוא היצה"ר), ושעבוד מלכיות מעכבים". וכענין שבקש משה רבנו מה' שרק קרח הוא שימות לבד, וכנא' "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף", ולמד עליהם זכות, שחטאו אמנם העדה כלה אולם הוא שגרם להם לחטא וזה גופא זכות עליהם?

בספר "מכתב מאלוהיו" (ח"ב עמ' 103) מדבר בענין זה, וכתב שם, שבאם אכן קיימת באדם התשוקה הפנימית האמיתית לעבוד לה' יתברך בטהרה ולהשתחרר מגלות היצר, מאריך לו הקב"ה, ומלמד הקב"ה עליו זכות להחשיב לו שהיצר והיסורים והשעבוד מלכיות גרמו לו לחטוא, וכביכול בזה נוטל הקב"ה האחריות של החטא על עצמו. אולם כל זה כדי להצילו מהנפעל מהחטא בפרט השני שהזכרנו בתשובה הקודמת, דהיינו להצילו מעונש הגיהנם, אולם להסיר הטמטום, ולהביא את הטהרה והדביקות בזה נצרך עבודת האדם דייקא, ואפילו יום כפורים לא יכפר על כך ללא תשובה לדעת חכמים.

אולם כשאין חרטה אמיתית ותשוקה פנימית עמוקה לאמת, אין טענה זו מועילה, לפי שאינה אלא בגדר התחמקות, ועובדא שהנה ראינו בתורה שלא הועילה טענה זו לאדם וחווה שתלו את טעותם בנחש (שהוא היצה"ר) שהכשילם והסיתם ונענשו, ומאידך אפשר לדרוש הענין לראיה להנזכר, שמאחר והכירו בטעותם באמת והתחרטו כראוי הועילה להם טענה זו שהנחש הסיתם ולכן לא מתו, שהרי הגזירה היתה ביום אכלך ממנו מות תמות, והנה יצאו בדימוס ולא מתו.

אימתי מתקבלת התשובה מיד ואימתי נצרך זמן עד שתתקבל תשובת השב?

הדבר תלוי בעדות יודע תעלומות על החוטא, דהיינו אם יעיד עליו יודע תעלומות שחרטתו של זה חרטה אמיתית ולא ישוב לחטא זה לעולם, תשובתו מתקבלת מיד, ואם אין עדות יודע תעלומות עליו שלא ישוב מעתה ולעולם לחטא זה אז נצרך זמן כדי שתוכח תשובתו.

והראיה לכך הנה א"א ע"ה עמד בנסיון של העקדה זמן מועט של ג' ימים בלבד, שהרי מיד לאחר מכן נצטוו ליטול האיל במקום בנו, עכ"ז נחשב לו שעקד את יצחק בנו ועד היום אנו מזכירים זכות עקידת יצחק, והטעם לפי שהעיד עליו יודע תעלומות שהי' מוכן ומזומן לשחוט את בנו, א"כ אין צורך להוכחות בפועל אלא די בכח.

וכמו כן כל יסורים שמקבל האדם באהבה, אף אם לבסוף מסתדרים לו עניניו - יבוא בשכרו על עמידתו בנסיון אחר שבמחשבתו קבלם באהבה ללא היסוס עד כדי שיעיד על כך יודע תעלומות, אולם אם לא ברור שקבלם באהבה אלא עתה ויתכן שיתחרט לעתיד, נצרך שהנסיון יתמשך, ולא יסתדו לו עניניו מיד אלא לאחר תקופה - ואולי אף לא יסתדרו לו כלל - כדי להוכיח את אמונתו. וכרעיון התשובה כן רעיון הנסיון, ובדברי הרמב"ם בהלכות תשובה יש ראי' לדברינו, ואכמ"ל